

ДУШАН М. БАБАЦ

ГАРДИЈСКА УНИФОРМА У СРБИЈИ И ЈУГОСЛАВИЈИ 1859-1944.

КРАТАК ИСТОРИЈАТ ГАРДЕ

Указом од 12. маја 1838. године у Србији је установљена Кнежевска гарда која се састојала из једног вода коњице. Тај датум је био записан и на застави која је гарди тада додељена.

Гарда је вршила дворску службу и пратила владаоца (кнеза) у свим приликама. Са увећањем целокупне војске постепено се повећала и гарда. Тако је 24. фебруара 1875. године формиран гардијски ескадрон, а после проглашења Краљевине Србије 1882. године, новом формацијом, ескадрон гарде добија званични назив, краљева гарда. Отада је Краљева гарда стално бројно увећавана па је 1893. подигнута на ниво пука, а 1901. године је формирана и пешадијска чета Краљеве гарде.

С обзиром да је гардијска униформа била веома атрактивна и одударала од остале војске, гардисти су најчешће били мотив сличковних прилога и мета фотографа, а овековечени су и на најстаријем сачуваном филму у Србији, снимљеном 1904. године приликом крунисања краља Петра I Карађорђевића.

За време ослободилачких ратова Србије 1912-1913. и 1914-1918. године и Краљева гарда је узела видног учешћа у борбама, а само мали део је задржан да стално прати врховног команданта краља Петра и престолонаследника Александра, и да им буде лична заштита. При повлачењу српске војске кроз Албанију, Краљева гарда је дично испунила своју дужност, пробивши се кроз планине и са својим владарем дошла до мора, одакле је превезена на Крф. На Солунском фронту Краљева гарда је поред дужности личне заштите престолонаследника Александра, коју је савесно извршила, учествовала и у операцијама са осталим јединицама српске војске.

Након ослобођења земље и уједињења 1918. у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, а од 1929. у Краљевину Југославију, Краљева гарда је доживела своје поновно увећање. Тако је 1919. године добила ранг бригаде (један пешадијски и један коњички пук), 1924. године коњички пук је дигнут на ниво бригаде (состојала се из два коњичка пука), исте године је формиран и артиљеријски пук (1 дивизион од две коњичке батерије и 1 дивизион од две брдске батерије) као и аутомобилско одељење, а 1928. године добија пионирску чету. Пред Други светски рат Краљева гарда је имала ранг дивизије.

Свој последњи задатак Краљева гарда је обавила током априлског рата 1941. године, када је штитила и пратила младог краља Петра II из Београда до Никшића одакле је он авионом отишао за Каиро, а гарда званично престала да постоји.

У току Другог светског рата у саставу војних формација под командом ќенерала Милана Недића формирана је и српска гарда, која је вршила дужност почасне страже испред зграде Владе, а имала је ранг чете. Ова војна јединица је расформирана у јесен 1944. године приликом повлачења из Србије.

ОДЕЋА ГАРДЕ

Одећа гарде разликовала се кројем и украсима од одеће осталих родова војске. У оквиру саме гарде такође су се разликовале униформе, зависно од родова (коњице и пешадије а касније и других).

Мада је гарда установљена још 1838. године, своје прве униформе у правом смислу те речи добила је тек 1859. године. Коњичка униформа је била хусарског кроја¹ и у основи је остала иста кроз све време постојања. Униформу су чинили: свечани мундир "атила", чакшире, службени мундир "миланка" (уведена 1882. године), доламица (уведена 1896. године), чизме, калпак, ешарпа, сабља, ледунка и беле рукавице.

Свечани мундир коњице Краљеве гарде "атила" је био хусарске форме зелене боје са украсима од златних гајтана. Са предње стране је било б хоризонталних златних гајтана² од којих је горњи био најдужи а доњи најкраћи. Ови гајтани су завршавали са златном розетом, а на средини је била украсна златна дугмад у облику пужића дужине 3 см. Јака блузе је била усправна и оивичена златним гајтанима. Рукави и леђа су такође били украшени златним гајтанима.

Коњички официрски калпак је био од црног астрагана украшен плетеницом од танког златног гајтана која се качила о горњу ивицу са леве и десне стране, и висила са предње стране у виду лука. Изнад плетенице на средини калпака је била причвршћена емајлирана кокарда³ која је после 1904. године замењена владаревим монограмом од жутог метала, изнад кога

¹ До сада је важило мишљење да су хусари као вид лаке коњице аутентичан мађарски "изум". Међутим, по најновијим истраживањима и у мађарским изворима је потврђено етимолошко порекло речи *huscar* које води порекло од српске речи *žusar*, а такође се напомиње да су први хусари у Мађарској почетком 15. века у ствари били Срби који су дошли са јужне границе Мађарске. Ове чињенице бацају сасвим ново светло и дају потпун легитимитет одабиру хусарског кроја униформе за гардијску униформу у Србији без обзира на чињеницу да је то била "мода" по читавој Европи.

² У свим осталим европским армијама је била украшена са пет хоризонталних гајтана (прим. аутора).

³ Кокарда је била израђивана у емајлу у националним бојама (споља бела, затим плава, а унутра црвена) са малим владаревим монограмом причвршћеним на средини за официре, а без монограма за подофицире. Редови су носили кокарду која је била само офорбана и такође без монограма.

је намештена перјаница од белог чапљиног перја. Теме калпака је било од црвене чоје дугуљастог облика, тако да се преламало на десну страну калпака до његове доње ивице, где се завршавало златном кићанком. Подофизици и редови су носили исти калпак, али од црне јагњеће коже и са мањом перјаницом.

Гардијска ешарпа је била од златног испреплетаног гајтана. С предње стране су биле причвршћене три шестокраке розете од којих је средња била најбогатије украшена, а испод ње су висиле две златне кићанке и два мања гајтана која су висила од средине ка позади.

Доламица је била голубије плаве боје и била је оивичена црним астраганом. Доламица је имала два косо урезана цепа такође оивичена астраганом, као и украсе на рукавима и нараменице од златног гајтана. Долама се носила или пребачена преко левог рамена или обучена. Чизме прописане за коњичке официре Краљеве гарде су биле хусарске форме црне лаковане. Горња ивица чизама је била обрезана у виду срца и оивичена златним гајтаним, а у углу се налазила златна розета. Мамузе су биле приковане за потпетице.

Светло плава "миланка" као службена униформа гарде (коњице) је уведена 1882. године. За разлику од "атиле", "миланка" је на грудима имала два цепа са хоризонталним троцраким преклопима а пешеви и оковратник су били украшени златним гајтаним. Украсну дугмад чинили су златни (месингани) "пужићи" дужине 3 см. Уз "миланку" се носила шапка светлоплаве боје са тамноплавим бортом и испускама.

Ледунка се састојала од сребрне кутије са позлаћеним државним грбом на средини од кајиша опшivenог златним ширитом на чијој средини су се налазила три сребрна ланчића која су горњим крајем била причвршћена за сребрну лавовску главу, а доњим за сребрни државни грб. Ледунка се носила преко левог рамена тако да ланчићи са лавовском главом и грбом буду на средини груди, а кутија на леђима.

Чакшире су биле исте за гардисте свих родова, и то црвене са златним гајтаном са стране на шаву. Гардијски генерали су са обе стране гајтана имали и златне лампase.

1901. године када је формирана пешадијска чета Краљеве гарде, свечани мундир пешадије је била такође "атила" као коњичка, с том разликом што је пешадијска "атила" била светлосиве боје са црним украсима.

Уредбом о одећи сувоземне војске из 1924. године уведене су неке новине и у гардијској униформи. Наиме, као свечана униформа пешадије уместо дотадашње "атиле" уведена је "миланка" тамноплаве боје. Када је касније формирана артиљерија Краљеве гарде и за њу је била прописана "миланка" као пешадијска само што је била браон⁴ боје. Калпак је такође унеколико био изменењен. Наиме калпак пешадије (а касније и артиљерије) Краљеве гарде је био од црног астрагана са равним теменом од црвене чоје и

⁴ Артиљеријска униформа није одређена у Уредби од 24. 2. 1924. године пошто је артиљеријски пук оформљен тек 1. новембра те године. Ова измена је изашла у Службеном војном листу, а касније и у Уредби о одећи гарде из 1933. године.

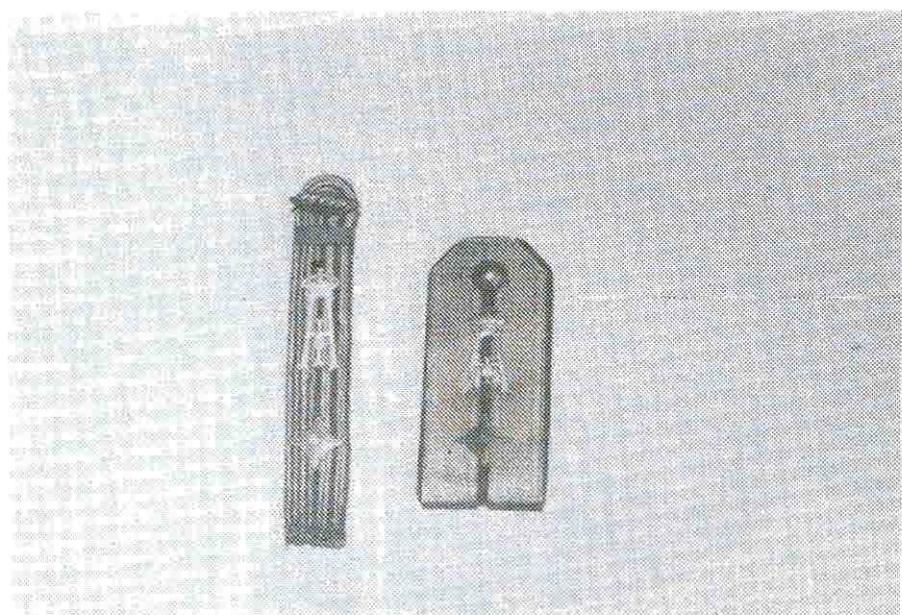
Коњички поручник Краљеве гарде са "аишлом" и доламом јреко рамена и са кокардом на калпаку, снимак из 1902. године (збирка аутора)

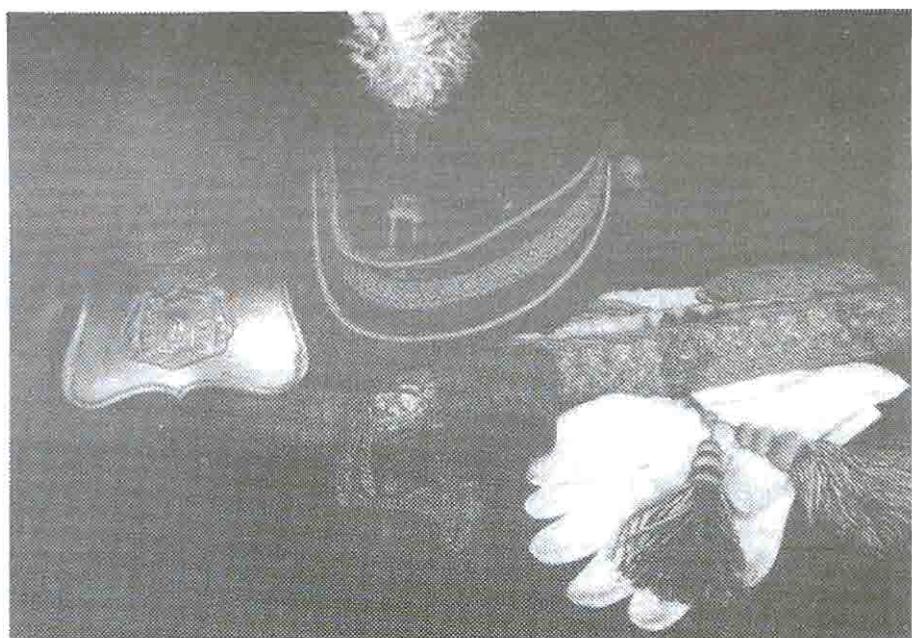
Данило Белимарковић још иоручник Ђешадијске чеше Краљеве гарде са "ашилом" и са монограмом на калпаку, снимак из 1907. године (збирка Живковић)

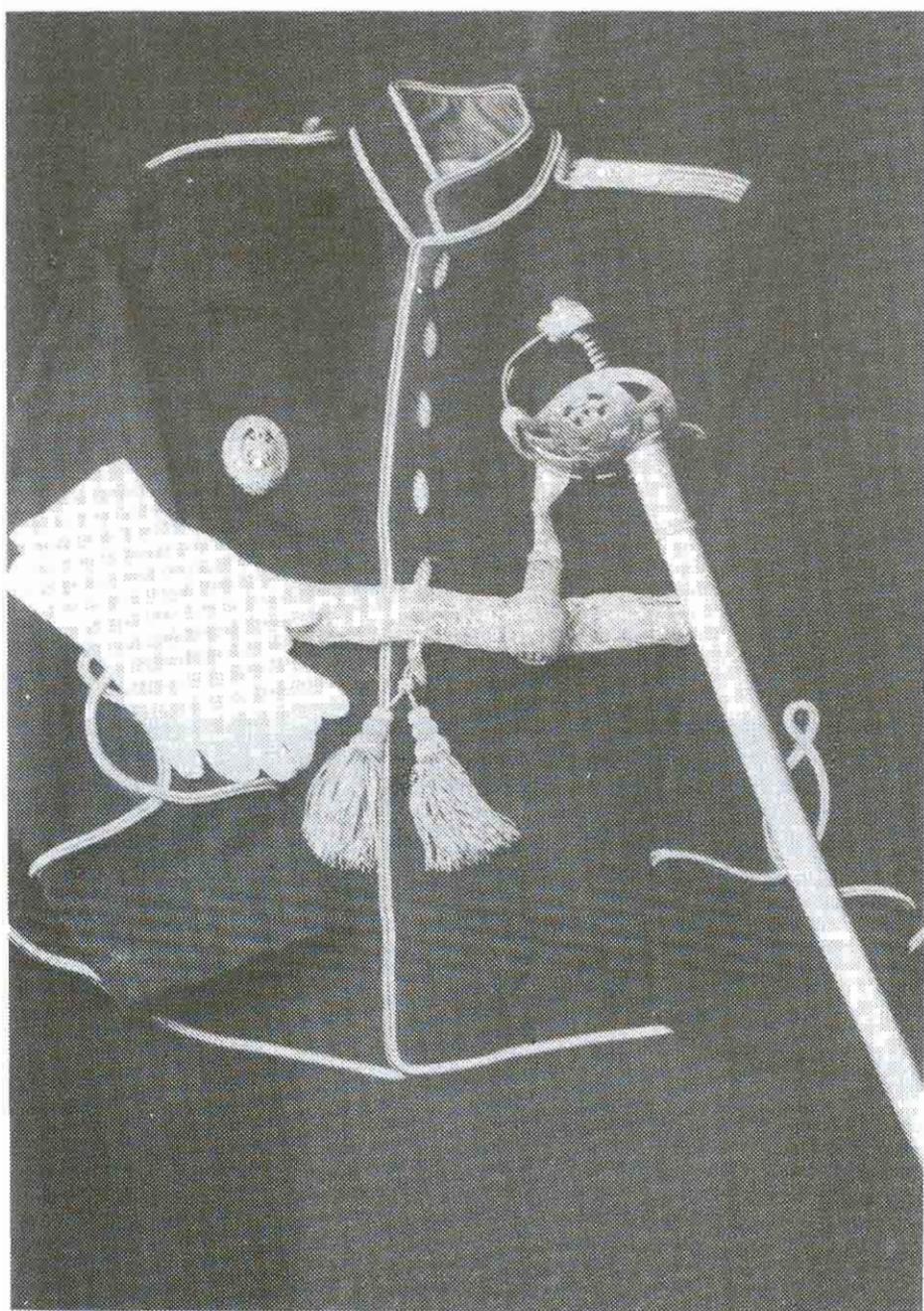
Коњички мајор Краљеве гарде у службеној униформи са "миланком", снимак је изочетка века (збирка аутора)

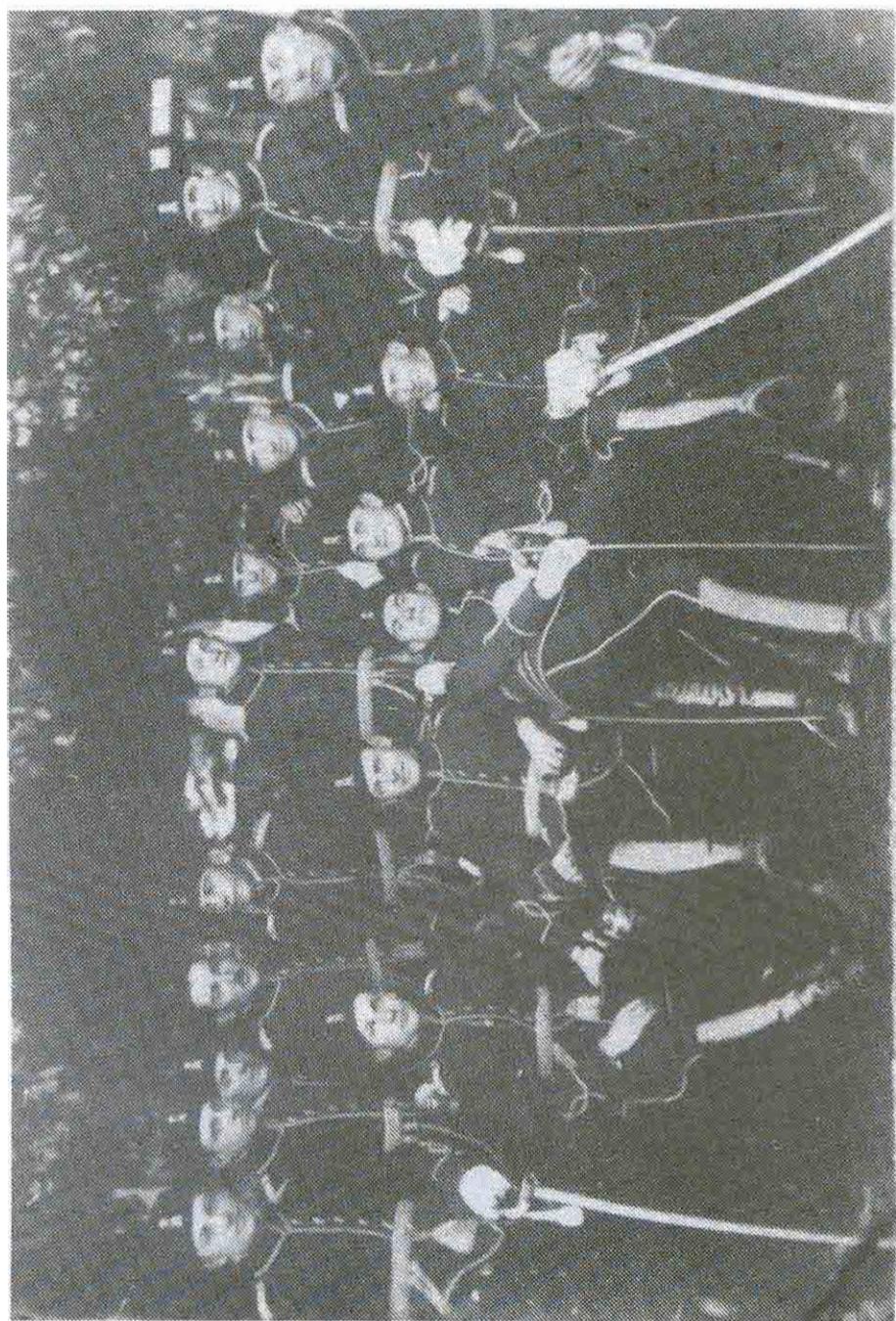
Наременица од чештвог сајфрукоја зајшана, чин јошпоручника и мајора за "ашилу" и "миланку", и еполетска јошпоручника за блузу, обе период 1924 - 1934.
(збирка аутора)

Гардијски коњички официрски калиак, ешарка и ледунка из времена два светска рата (збирка Бождановић)

"Миланка" јенадијског официра Краљеве гарде ио Уредби из 1924. године
(збирка Перешић)

Млади ћемадијски официри Краљеве гарде снимљени на дан славе ћемадијског
пуковништва Краљеве гарде, 1. 08. 1926. године (збирка аутора)

Низи артиљеријски официри Краљеве жарде са доламима, снимак из периода између два светска рата (збирка аутора)

Пефиле јригандика Српске гарде на дан њрославе ћодињице формирања је јединице, 1942. године (збирка аутора)

златним краљевим монограмом на средини предње стране без кесе, перјанице и других украса. Пешадијски официри су носили чизме од црне коже висине до колена и равно сечене. Зими је било предвиђено ношење доламице односно шињела од тамноплаве чоје. Артиљеријски официри су носили "миланку" браон боје са калпаком истим као код пешадије и са чизмама истим као код коњице. Зими је било предвиђено ношење доламице која је такође била браон боје са украсима од црног астрагана. Пешадијски и артиљеријски официри су доламицу увек носили обучену, никада огрнуту преко рамена како је то био обичај у коњици.

Истом Уредбом из 1924. године предвиђена је и службена блуза за све рангове и родове Краљеве гарде. Блуза је била сивозелене боје, са пешевима и зарукављем украшеним гајтаном у истој боји. Јака је била украшена латицом у облику латиничног слова "L" у боји рода оружја (светлоплава⁵ за коњицу, гаранс црвена за пешадију и црна за артиљерију).

Ознаке чинова у гарди су у прво време биле шестокраке звездице које су се пришивале на јаку мундира, а од 1882. године су уведене нараменице од четвроструког златног гајтана (за "атилу" и "миланку") на које су се стављале четвротокраке сребрне звездице које су се ређале једна више друге и то: једна звездица за потпоручника и мајора, две за поручника и потпуковника, три за капетана II класе и пуковника и четири за капетана I класе. Виши официри су се разликовали по томе што су на рукаву имали златан ширит постављен испод златног гајтана и златни ширит на јаки (до 1924. године). Генерали су на раменима носили генералске плетенице а изнад златног гајтана на зарукављу шестокраке златне звездице и то: једну за бригадног генерала, две за дивизијског и три за армијског (после 1923. године). Сви гардијски официри су на нараменицама изнад звездица носили сребрни краљев монограм. Подофицири и редови су имали све украсе и нараменице од жуте вуне уместо златне срме. На блузи су се као ознака чина носиле еполетушке исте као и код других родова војске с том разликом што се више звездица налазио владарев монограм од белог метала за официре, а од жутог за подофицире.

У саставу српске гарде, која је формирана 1941. године, постојала је само пешадијска чета. Униформа ове јединице је била веома слична пешадијској униформи Краљеве гарде из 1924. године. "Миланка" је остала иста с тим што су изостали златни гајтани на пешевима и јаки, а задржан је само украс на зарукављу. Новина на "миланки" је била нашивка која се носила на левом рукаву а која је представљала белог двоглавог орла са српским грбом на грудима, на црвеном штиту. Уместо чакшира и чизама ношене су панталоне са ципелама, на калпаку је уместо владаревог монограма ношен амблем⁶ (за официре официрски са двоглавим орлом и храстовим и ловорним венцем около, а за редове и подофицире подофицирски без венца, који

⁵ Једино је латица коњице Краљеве гарде била различита у односу на боју основног рода коњице која је била тамноплава.

⁶ Овај амблем се у народу погрешно назива кокардом што у ствари није, пошто кокарда подразумева обично розету у националним бојама – француски "cocarde".

се разликовао од изворног амблема М39 по томе што је штит на грудима орла имао само српски а не троделни грб Краљевине Југославије.

Гардијска униформа је од 1859. доживљавала незннатне промене и одржала се до 1941. године. Мењани су неки детаљи у изгледу калпака, додавани су неки делови одеће "миланка", долама, блуза али се кроз ову униформу најбоље илуструје континуитет једне јединице која је у исти мах представљала симбол државности.

Ова јединица се развијала напоредо са српском државом и војском, па је тако у време свог оснивања представљала само телесну стражу владара да би скоро један век после тога представљала елитну војну јединицу ранга дивизије.

Литература

1. Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији изданих од 20. јула 1882. до 19. фебруара 1883. године, Београд 1883. године.
2. За Краљеве Гардисаше, Краљева Гарда 12. (25.) маја 1921. године, Београд.
3. Т. Бр. 2385, Уредба о одећи сувоземне Војске, Београд 24. 2. 1924. године.
4. Ђ. Бр. 1197, Уредба о одећи краљеве гарде и објашњења, Београд 19. 6. 1933. године.
5. Група аутора, *Наша Војска*, Београд 1937. године.
6. Проф. др Павле Васић, *Униформе Српске Војске 1808-1918*, Београд 1980.
7. Gyorgy Sagváry, *Hussars – A Branch Of Light Cavalry Through The Centuries*, Museum of war history, Budapest 1997.